

ISTORIOGRAFIE

**PAUL CONSTANTINESCU,
CONSTANTIN SILVESTRI și
GEORGE ENESCU**

CONEXIUNI BIOGRAFICE și MUZICALE

Sanda Hîrlav Maistorovici

Comunicarea de față își propune să pună în evidență, pe baza unor documente, legăturile evidente care s-au stabilit voit sau fortuit, de-a lungul timpului, între aceste personalități ale culturii muzicale românești. Demersul muzicologic se axează pe triunghiul isoscel în care vârful este considerat Paul Constantinescu, iar vectorii ce se dezvoltă din acest punct sunt considerați ca fiind relațiile rezultate din intersectarea traiectoriilor vieții și creației acestuia cu traiectoriile celorlalți doi, Enescu având ascendentul de „model” și „ideal”, Silvestri contând ca „egal” și „echivalent” al lui Paul Constantinescu. În cadrul comunicării sunt luate în considerare doar conexiunile care decurg din studierea unor dovezi concrete care le-au generat, urmând ca interpretările de ordin subiectiv să se sedimenteze ulterior. În această etapă studiul nu se apleacă asupra laturii „ENESCU-SILVESTRI” a triunghiului evocat anterior.

PAUL CONSTANTINESCU – GEORGE ENESCU

Este un fapt cunoscut că Paul Constantinescu avea un deosebit har literar. Epistolele sale în versuri adresate prietenilor au

văzut deja lumina tiparului în anul aniversar 2009¹. De curând am identificat în arhivele UCMR un text autobiografic în versuri pline de autoironie și umor, scris cu deosebit talent iar în libretul operei *O noapte furtunoasă* textul în proză caragialian a luat formă versificată tot grație talentului literar înăscut al compozitorului. Crochiurile sale în creion și peniță, immortalizând cu un fin spirit de observație atitudinile colegilor de breaslă în timpul ședințelor de la Uniune sau în timpul jurizărilor la concursuri, sunt deasemenea deja cunoscute. Iată deci că afinitățile elctive ale celor doi compozitori, Paul Constantinescu și George Enescu se constituie într-o primă premisă a încercării de a stabili puncte comune și a studia conexiunile ce pot fi reperate între cele două personalități de care ne ocupăm.

Prima mărturie a unui contact direct dintre cei doi compozitori o constituie un text autobiografic al lui Paul Constantinescu:

...am început să iau contact, mai întâi, firește, ca auditor, cu muzicienii.

*Primele impresii au fost de-a dreptul copleșitoare, căci l-am auzit pe însuși George Enescu. Nici nu-mplinisem 12 ani când părinții m-au luat cu ei la spectacolul dat în seara de **28 martie 1921**, în sala teatrului „Modern”. Acompanied la pian de Nicolae Caravia, marele nostru muzician a interpretat atunci pentru ploieștenii care, ca iubitori de muzică din toate orașele și târgurile țării, se îmbulzeau să-l asculte, Sonata în mi minor de Veracini, Simfonia spaniolă de Lalo, la Preghiera de Martini-Kreisler, Moment muzical de Schubert-Kreisler, un Scherzo tot de Kreisler, pentru a sfârși cu Poloneza de Wieniawski. Atunci am simțit pătrunzându-mi în suflet fiorul nedeslușit al muzicii și cred că tot atunci în inima părinților mei a încolțit hotărârea de a mă îndemna să pășesc pe acest drum.*²

Memorabilul concert al maestrului este dealtfel consemnat și în volumul *O cronică ploieșteană. 1825-1974. Muzica în viața orașului*

---

¹ Paul Constantinescu, *Correspondență. Scrisori și portrete*. Cuvânt înainte, notă asupra ediției, transcrierea textelor, note și comentarii, Sanda Hirilav-Maistorovici

² Tomescu, Vasile, *Paul Constantinescu*, Editura Muzicală UC din RSR, București, 1967, p. 37.

Ploiești. Cartea a III-a. Diletanții. 1907-1949. apărut la Editura Ploiești-Mileniul III, 2006¹.

Zece ani mai târziu (**1931**), când personalitatea muzicală a lui Paul Constantinescu se va fi conturat pe deplin, traiectoria vieții lui se intersectează din nou cu sfera aureolată a personalității enesciene. Acest punct de intersecție se concretizează în MENȚIUNEA A II-a A PREMIULUI „GEORGE ENESCU” pentru lucrarea **Suita Românească**. Scrisă parțial până în anul 1931 (*I. Colind-26 oct. 1930; II. Descântec-26 oct. 1930; III. Bocet-29 sept. 1930, V. Jocul călușarilor-25 sept. 1931*) lucrarea a fost completată cu partea a IV-a *Cântec bătrânesc (15 ian 1936)* iar în 1942 a fost reorchestrată.

Anul 1932 îi aduce lui Paul Constantinescu o nouă recunoaștere a talentului său componistic: **Cvintetul pentru flaut, oboi, clarinet, fagot și violină**, (*P. I, Allegro; P. a II-a, Andantino; P. a III-a, Allegro giocoso*) terminat la 26 aprilie 1932, este distins cu PREMIUL II „GEORGE ENESCU”.

Anul 1938 consemnează o sumă de puncte de intersecție ale drumurilor creatoare ale celor două personalități.

1. La **10 mai 1938** *Radio Paris – Tour Eiffel* programează o emisiune cu titlul **FESTIVAL DE MUZICĂ ROMÂNEASCĂ** în care sunt prezentate cinci lucrări românești: **4 fabule** în versiune orchestrală de Paul Constantinescu, **Rapsodia nr.1** de George Enescu, **Suita clasică pentru pian și orchestră** de Dinu Lipatti, **Divertisment pentru orchestră** de Marcel Mihalovici și **Concert românesc pentru vioară și orchestră** de Stan Golestan².

---

¹ În sala „Modern”, renovată și frumos decorată, Maestrul a dat un concert bogat, de data aceasta cu un program demn de un auditoriu versat. Deși era în plină desfășurare a seriei de recitaluri de sonate (martie-mai 1921, Ateneul Român, cu Alfred Alessandrescu) a găsit totuși timp ca să pregătească pentru un mic turneu în provincie și un program variat, cu piese de muzică din trei secole. Acompanied de Nicolae Caravia a cântat: F. Veracini, Sonata în Mi, G. Martini- F. Kreisler, Andantino și Preghiera; E. Lalo, Simfonia spaniolă; F. Kreisler, Rondino, variații pe o temă de Beethoven; H. Wieniawski, Poloneza în La. La cererea entuziastă și insistentă a publicului Maestrul a mai cântat: F. Schubert, Moment muzical și F. Kreisler, Caprice viennois. În sala plină nu s-au remarcat oficialitățile în afara nelipsitului procuror Constantin Ienescu și nici prea mulți din așa-zisa „lume bună”; dar erau în schimb membrii corurilor și numeroși tineri, printre care mulți elevi care consideră aceste concerte ale lui George Enescu ca sărbători.

² Tomescu, Vasile, *Paul Constantinescu*, Editura Muzicală UC din RSR, București, 1967, p. 82.

2. **Sonatina pentru vioară și pian** scrisă de Paul Constantinescu la vârsta de 20 de ani, când încă pendula între Ploiești și București a atras atenția lui George Enescu. În generozitatea sa recunoscută, maestrul girează cu numele său această creație interpretând-o. În luna noiembrie 1938, Enescu dă patru recitaluri la Ateneul Român. Nicolae Missir și Mircea Voicana consemnează că programul celui de-al treilea recital (18 noiembrie) include, pe lângă Bach, Mozart, Beethoven și *Suita* (sic!) de Paul Constantinescu¹.

Presă vremii consemnează evenimentul, clarificând faptul că în acel recital, Enescu a fost însoțit la pian de Constantin Silvestri iar lucrarea de Paul Constantinescu nu era *Suita*, ci *Sonatina pentru vioară și pian*:

În marele său repertoriu, G. Enescu are grija, în fiecare an să adauge noi lucrări, cari atunci când sunt românești, le înfățișează cu deosebită grijă și dragoste. Anul trecut Dinu Lipatti a avut cinstea să cânte împreună cu maestrul, sonatina sa pentru violină și pian, care a dovedit că tânărul muzician nu înțelege să-și îngrădească marele său talent în cerul restrâns al virtuozității pianistice.

De rândul acesta, alt tânăr fruntaș al generației sale, Paul Constantinescu a avut bucuria să-și asculte tot o sonatină, cântată de Enescu în al treilea al său concert. Și cred că amândoi au fost mulțumiți: Enescu pentru că a putut să-și dea seama că pe câmpul muzicii noastre, după îndemnul și pilda sa, rodesc flori îmbelșugate, răspândind mireasma sănătoasă a ogorului românesc, iar Constantinescu pentru că a avut prilejul să-și vadă floricea îngrijită cu drag ca de nimeni altul.

La același concert, s-au mai executat o sonată de Bach, aceea în La major, de Mozart, unică în felul ei prin conciziunea și gravitatea ei și în sfârșit, Sonata în do minor de Beethoven, acel monument măreț fără pereche în literatura violonistică.

Enescu, în formă desăvârșită, ce a culminat în andantele din Sonata în re minor de Brahms, cântat ca supliment, ne-a uimit odată mai mult prin îndemânarea cu care a știut să se încadreze în cele cinci stiluri, adânc deosebite ale lucrărilor executate.

Ce vrajă se ascunde în acest om, care duce la desăvârșire orice întreprindere, oricât de felurită ar fi, deslegând calm și sigur ițele muzicale cele mai încurcate? Acest dar se răsfrânge câteodată și asupra colaboratorilor cu cari lucrează. La cel din urmă concert,

---

¹ Nicolae Missir și Mircea Voicana, studiul *Viața și activitatea lui George Enescu. Mențiuni cronologice*. apărut în volumul omagial *George Enescu*. Ed. Muzicală a UC din RPR, Buc. 1964, pagina 236.

*Constantin Silvestri, în ciuda sărăciei repetițiilor, a întovărășit pe maestru cu rară pătrundere și înțelegere muzicală. Dar dacă în prima parte a programului rotunjimea audiției nu a avut nimic de suferit, cu cât ar fi câștigat coeziunea în Sonata de Beethoven, cu un ceas de repetiții în plus!*¹

O altă sursă întărește afirmațiile lui Mihail Jora:

Dându-i caracterul care deltfel nu-i lipsea în concepția autorului, maestrul Enescu a dat acestei sonatine adevărata viață.

*Partea pianului a fost susținută de tânărul compozitor C. Silvestri, care a susținut întreg programul (Bach, Mozart, P. Constantinescu, Beethoven) cu muzicalitatea-i cunoscută, dovedind totuși o mai mare afinitate cu spiritul compoziției moderne, spre norocul colegului său P. Constantinescu.*²

La rândul său, Emanoil Ciomac, făcând retrospectiva anului muzical 1938, referindu-se la prodigioasa activitate concertistică a lui Enescu, afirma: [...] *Cel puțin concertele lui de vioară (șase), date cu concursul doamnelor Madeleine Cocorăscu, Muza Ghermani-Ciomac și al d-lor Radu Mihail, C. Silvestri și I. Filionescu, au fost manifestări splendide de mare artă clasică, romantică și modernă – cu compozitorii de frunte europeni, mai cu seamă în ce privește sonata – și în parte națională deoarece în programe au fost înscrise Sonata populară românească de George Enescu însuși și Sonatina lui Paul Constantinescu.*³

Tot Emanoil Ciomac semnalează reluarea sonatinei de către Enescu în anul 1944, în compania pianistului Ion Filionescu: *George Enescu și-a dat, acompaniat la pian de expertul muzician I. Filionescu, primul concert de vioară, într-o serie care se anunță a fi evenimentul de căpetenie pentru noi, al stagiunii de iarnă. Spunem aceasta, conformându-ne părerii noastre de totdeauna, fiindcă pe lângă splendoarea ce o menține maestrul în interpretările sale unice, el aduce aproape la fiecare concert, pe lângă atâtea capodopere universale – și lucrări românești de savoare și seducție sigure.*

Astfel, scurta, condensată în substanța ei națională și bine lucrată în forme tradiționale Sonatina de Paul Constantinescu a avut

---

¹ Mihail Jora, articolul: *George Enescu – Orchestra „Pro Arte”*, în ziarul „Timpul”, nr .561 din 23 noiembrie 1938, p. 2.

² Răzvan, Horia, articolul *Concertele lui Pablo Casals și George Enescu*, în ziarul „Vremea”, an XI, nr 565, 27.11.1938, p. 4.

³ Ciomac, Emanoil, *Pagini de cronică muzicală 1939-1958. Vol II*. Editura muzicală București 1980, p. 7. Articolul *Anul Muzical 1938*, apărut în „Curentul” 1 martie 1939.

norocul meritat să fie, după o magistrală execuție, aplaudată prelung de un public cald și într-adevăr convins și cucerit.

Nu e acesta un pas victorios înainte pentru cauza compoziției românești – pe care ne încăpățânăm s-o apărăm aici și noi, cu slabele noastre mijloace- dar în slujba căreia G. Enescu și-a pus și își pune tot prestigiul generos al sufletului.

3. Tot în anul 1938 lucrarea lui Paul Constantinescu **Nunta în Fundul Moldovei (Nunta în Carpați)** finalizată la 24 iunie 1938 este distinsă cu **PREMIUL I „George Enescu”**. Premiera a avut loc la 5 mai 1939 la ONB, după ce la 21 ianuarie 1939, avusese loc prima vizionare a spectacolului¹. Baletul a fost reluat în stagiunea 1942-1943 sub bagheta lui Constantin Silvestri, în localul teatrului „Regina Maria”. Din fericire, pentru posteritate Fonoteca Radiodifuziunii Române, deține o înregistrare a lucrării, cu Orchestra Națională Radio, Dirijor Constantin Silvestri, 27:30 (Înregistrare Electrecord).

La **25 aprilie 1945** Societatea Compozitorilor Români organiza sub înaltul patronaj al Majestății Sale Regelui Mihai I un concert festiv pentru sărbătorirea a 25 de ani de la înființare. Orchestra Filarmonicii era dirijată de însuși George Enescu. În program figura și o lucrare de Paul Constantinescu: **Burlesca pentru pian și orchestră**, terminată de Paul Constantinescu la București în 27 septembrie 1937. Prima audiție a fost la Radio, în 8 martie 1938, dirijor fiind însuși autorul². Mihail Jora consemna evenimentul în ziarul „Timpul” nr. 307 din 12 martie 1938, p.2: *Marți seară am ascultat la aparatul de recepție, pentru întâia oară, două lucrări ale compozitorului Paul Constantinescu: o simfonică cu care autorul ei a câștigat în decembrie trecut premiul de compoziție „Max Anhauch” și o fantezie și fugă pentru orchestră și pian cu care a pierdut premiul „George Enescu” decernat cam în același timp.*

Programul de sală al concertului, descoperit de curând în Biblioteca UCMR, deocamdată fără număr de inventar, menționa următoarele: *„Fantezia și Fuga pentru pian și orchestră de Paul Constantinescu este o lucrare care, contrar celorlalte lucrări ale sale, a fost mai puțin cîntată. Scrisă în 1937, a fost executată la prima audiție la posturile noastre de Radio. Fantezia ține locul unui preludiu și e lucrată liber. Fuga, deși se îndepărtează în general mult, de forma strictă, îi păstrează totuși, elementele esențiale: expoziția, care e*

---

¹ Tomescu, Vasile , *Paul Constantinescu*, Ed. Muzicală a UC din RSR, București 1967, p. 222.

² Cosma, Octavian Lazăr, *Simfonicele Radiodifuziunii Române*, Editura „Casa Radio”, București, 1999, p. 626.

construită după toate regulile și un stretto final, riguros lucrat. Divertismentele nu prind înfățișarea unei dezvoltări scolastice, ci formează adevărate pasagii de inspirație liberă. Ca în toate lucrările lui Paul Constantinescu, inspirația folclorului autohton e izbitoare; numai că în această lucrare, ea rămâne mult mai discretă ca altădată.”

Sub bagheta lui Theodor Rogalski, lucrarea a mai fost prezentată de același solist în concertul Filarmonicii bucureștene din 17 octombrie 1948. De atunci asupra ei s-a așternut uitarea.

Ateneul Român ||| Luni 23 Aprilie 1945
ora 11 a m precis

SOCIETATEA COMPOZITORILOR ROMÂNI
Fondată în Anul 1920

Sub înaltul patronaj al
Majestății Sale Regelui Mihai I

CONCERT FESTIV
pentru sărbătorirea a 25 ani dela înființare
CU CONCURSUL:

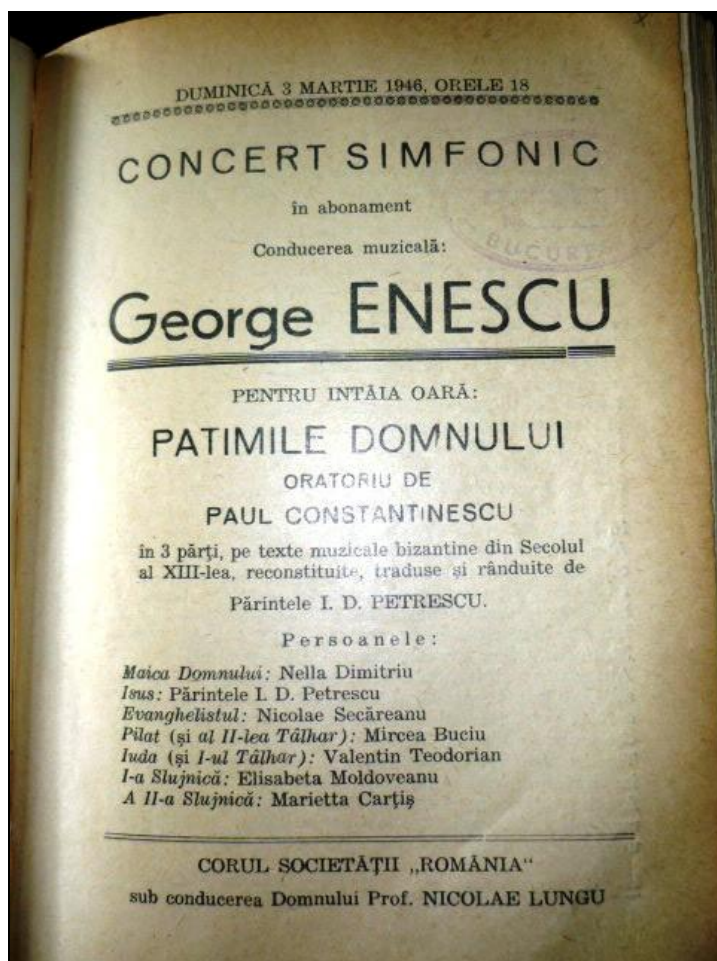
Orechestrei „FILARMONICA” Dirijată de maestrul **GEORGE ENESCU**

PROGRAM

George Enescu	„Reînviere Câmpenească” din „Suita Sătească”
Gheorghe Dumitrescu	„Poemul Anurgului” (prima audțiie)
Paul Constantinescu	„Fantezie și Fugă” pentru pian și orchestră Solo de I. Filionescu
Marțian Negrea	„Crăciun trist” din Suita Simfonică „Povești din Grai”
Ion Dumitrescu	a) Lento malinconico, b) Allegro-Scherzauda Suita II-a Simfonică (prima audțiie)
	II.
Mihail Jora	„Grâu sub soare” din Suita Simfonică „Priveliști Moldovenești”
Th. Rogalsky	2 Balade pentru voce și orchestră a) Iancu Jianu b) Mihai Copilu (prima audțiie) Solist Dl. D. Secur
Hilda Jereu	Suita pentru orchestră de Coarde
Mihail Andricu	Poem pentru Violoncel și Orchestră Solist D-l Ion Fotino
Constantin Silvestri	Toccata pentru orchestră (prima audțiie)

Biletele la „ORFEU” Cal. Victoriei, 42 — Telefon 4.06.12

MOMENTUL 3 MARTIE 1946 este, după opinia noastră, punctul crucial al relației Paul Constantinescu-George Enescu, pentru că în acea seară, cei doi, strălucesc în egală măsură pe firmamentul muzicii românești: **Oratoriul Bizantin de Paști (Versiunea I) Patimile Domnului**, scris între anii 1941 și 1943, terminat la București, 6 octombrie 1943, având durată de aprox. 1h. și 30 minute a fost reprezentat în primă audiție la 3 martie 1946 sub bagheta lui George Enescu.

Reproducem în continuare, dintr-un interviu, cuvintele lui Paul Constantinescu despre această lucrare: *Iată, aici am oratoriul pe care l-am încheiat în ziua de 6 octombrie. Titlul întreg îl poți citi pe copertă: Patimile Domnului, oratoriu de Paști, pe teme bisericești bizantine, reconstituite și traduse de părintele I.D.Petrescu. Prin osârdia părintelui Petrescu multe lucrări bizantine de mare valoare au fost scoase la iveală. Sunt teme din secolul al XIII-lea de un interes covârșitor, atât de perfecte și conținând atâta dramatism încât rămân și acum actuale.*

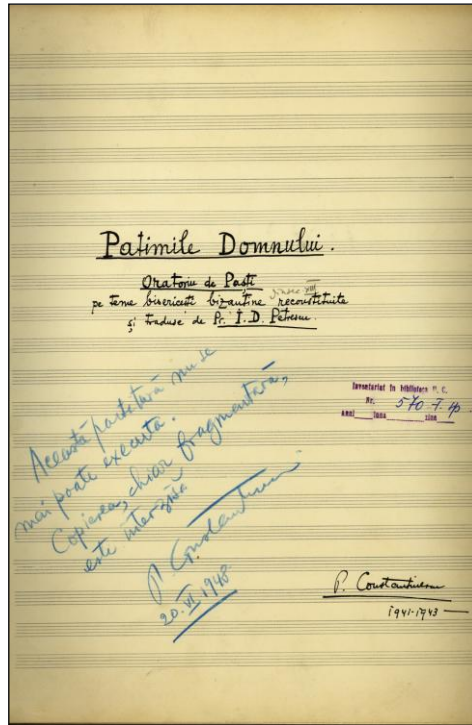
Toate corurile și ariile acestui oratoriu sunt documente din secolul al VIII-lea, afară de „Aleluia”, de la începutul părții a II-a și de finalul părții a III-a (Prohodul), două documente din secolul al XVII-lea. Este o anume doză de „științificărie” în muzică. Textul este alcătuit după cei patru evangheliști.

Ca și Bach am început de la ” Ziua azimilor” (Cina cea de taină), și am continuat până la „Îngropare”. Am căutat să redau tot hieratismul textului într-o tehnică destul de modernă, care să nu schimbe caracterul esențial al documentului. Greutatea a fost găsirea corespondențelor în muzică a ethosului evanghelic, astfel ca muzica să aibă, în același timp, și un sens dramatic. Mi-a cerut o muncă susținută timp de patru ani.¹

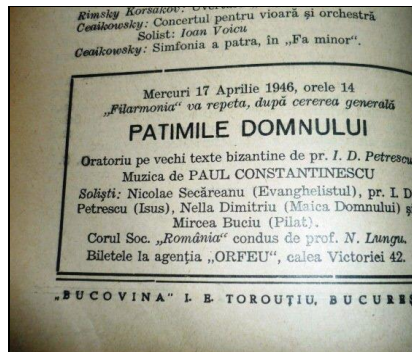
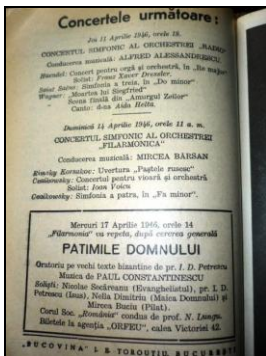
La 3 martie 1946, Orchestra Filarmonicii (cu suplimenți la tube de la Radio), Corul „România” dirijat de Nicolae Lungu, alături de soliștii I. D. Petrescu, Nella Dimitriu, Nicolae Secăreanu, Mircea Buciuc, Valentin Teodorian, Elisabeta Moldoveanu și Marietta Carțiș interpretează Oratoriul sub bagheta lui GEORGE ENESCU. După cum se știe, această primă versiune a Oratoriului a generat un imens scandal provocat de I. D. Petrescu, care a revendicat paternitatea asupra lui. În aceste condiții, Paul Constantinescu a retras această versiune. Timp de patru decenii s-a crezut că autorul a ars manuscrisul acestei prime versiuni. În anul 2004, cu prilejul unei expoziții omagiale organizate de Muzeul Național „George Enescu” prin directorul lui de atunci, pianista Ilinca Dumitrescu, prima versiune a acestui oratoriu a fost redată posterității.

---

¹ Citat din articolul *O vizită la compozitorul Paul Constantinescu*, apărut în ziarul „Evenimentul” an V, nr. 1535, 11 octombrie 1943, p. 2, reprodus în volumul Constantinescu, Paul, *Despre „poezia” muzicii*, Argument, notă asupra ediției, transcrierea textelor, note și comentarii: Sanda Hîrlav-Maistorovici, Editura „Premier”, Ploiești, 2004, p.46-50.

După data de 3 martie 1946, se pare că Oratoriul **Patimile Domnului** a fost programat să fie cântat încă de două ori, dar aceste reprezentații au avut loc sub bagheta lui CONSTANTIN SILVESTRI. Programele de sală ale Filarmonicii anunțau concertul pentru MIERCURI, 17 APRILIE, orele 14, fără a menționa însă dirijorul:

În ziarul „Lumea”, an 2, nr. 30 din 28 aprilie 1946, parina 2, Virgil Gheorghiu face o paralelă între cele două baghete: *La întâia audiție a oratorului, Maestrul Enescu a pătruns tâcul de pioasă declamație, nota austeră recitativă a dramei. Corul duios, de rugăciune abia murmurată, simplă expunere de suferință, întâmplare biblică sublim comentată de cor, au fost înțelese și redade de maestrul Enescu cu o știință dirijorală nedepășită, reușind să împace siguranța partituri proaspete din mâna soliștilor cu argumentul emotiv al simfoniei. D. Constantin Silvestri tânărul dirijor român afirmat încă de mulți ani, dar necunoscut decât parțial, a întărit liniile de expresie a execuției maestrului Enescu. Patimile Domnului s-a bucurat de o recunoaștere unanimă, imediată.*

Tot din ziarul „Lumea”, nr. 34 din 2 iulie 1946 aflăm că Oratoriul *Patimile Domnului* s-a cântat la Ateneu pentru a treia oară, nepricizându-se însă, interpretii.

După aceste trei reprezentații ale oratorului ***Patimile Domnului***, Paul Constantinescu a refăcut total partitura pe care a terminat-o la 24 aprilie 1948 în forma de reducere pentru pian. În forma orchestrată a fost gata la 22 iunie 1948. În această versiune, intitulată ***Oratoriul Bizantin de Paști, Patimile și Învierea Domnului*** a fost reprezentat în primă audiție în Germania, la 7 aprilie 1973, cu contribuția *Capelei de Stat* din Dresda, și a Formației corale *Kreuzchor*, la *Kreuzkirche* din Dresda, sub bagheta lui Martin Flämig, în prezența soției compozitorului. Soliști: Helga Termer (soprană), Käthe Rösche (alto), Hermann Christian Polster (bas), Gotthard Stier (bariton).

În România s-a cântat pentru prima oară la 12, 13, 14 aprilie 1990, la Ateneul Român din București, în interpretarea Filarmonicii bucureștene, sub bagheta dirijorului Cristian Mandeal. Soliști: Vladimir Popescu Deveselu (Iuda, un Tâlhar, un înger), Gheorghe Roșu (Evangelistul), Georgeta Orlovski (Maica Domnului, o mironosiță), Silvia Voinea (o slujnică, o mironosiță), Melania Ghioaldă O slujnică, o mironosiță), Dan Zancu (Pilat, un tâlhar).

Revenind la punctul de intersecție între destinele celor doi compozitori numit Oratoriul „*Patimile Domnului*” evidențiem faptul că George Enescu nutrea sentimente de admirație față de creația lui Paul Constantinescu. Avem drept mărturie două scrisori adresate de apropiați ai lui George Enescu, în care se vorbește despre *Oratoriul de Paști* în cea de-a doua versiune, dar și de cel de Crăciun, pe care, maestrul se pare că le-a cercetat cu mare atenție. Prima epistolă aparține lui Marcel Mihalovici.

Paris, 9.XII.49

Dragă Domnule Constantinescu,

*Te rog să mă ierți dacă azi abia răspund la scrisoarea dtale atât de prietenească. Am avut un important lucru de terminat și singurul mijloc de a-l duce la bun sfârșit era să fiu nepolitic și să las corespondența mea întreagă să zacă mai bine de două luni într-un sertar... Mă bucur să aflu că ai fost atât de productiv în ultimii ani. **Enescu îmi vorbește cu cele mai înalte laude despre unul din oratoriile dtale** – și bineînțeles că m-ar interesa foarte mult să le citesc pe amândouă și chiar să le ascult.*

Eu cred că Perlea se va întoarce în Italia. La New York a fost angajat la Operă numai pentru stagiunea de iarnă. Aici, la Paris, singura posibilitate de execuție ar exista la Radio – dar se ivesc două dificultăți: Materialul de orchestră, aici fiind mult prea costisitor, nu poate fi făcut de către francezi, și a doua dificultate e că mai toate lucrările compozitorilor contemporani străini se cântă acuma în schimbul lucrărilor franceze care se execută în țările respective. Or, știu că actualmente aceste schimburi artistice cu România nu sunt posibile. În tot cazul voi vorbi despre Oratoriul dtale de îndată ce voi avea partițiunea.

[.....]

Enescu, pe care l-am văzut mai des, va pleca peste 8-10 zile în America.

Te rog nu uita a-mi trimite partițiunile dtale, pe care le voi citi cu multă atenție. Salută pe camarazii comuni: pe Jora, pe Andricu, pe Klepper, pe Alexandrescu, pe Rogalsky, pe Silvestri, pe Nottara.

Mi-e dor mare câteodată de România unde nu mai fusei de mai bine de 12 ani.

Îți strâng mâinile cu toată prietenia,

Marcel Mihalovici

Cea de-a doua scrisoare, din care reproducem unele fragmente, aparține lui Corneliu Bedițeanu¹:

Neuilly's Seine, 15 aprilie 1955

Scumpe Domnule Constantinescu,

Am primit scrisoarea D-tale din 2 aprilie chiar ieri, și seara, profitând că mă duc zilnic la Maestrul, i-am citit-o. I-au făcut mare plăcere rândurile D-tale și-ți transmite toate gândurile sale bune.

[.....]

Dna Enescu vă trimite toate gândurile sale cele mai bune și nu uită afecțiunea sa pentru opera D-tale fiindcă, spune ea, eră și este sinceră!

*Acum, să profit de ocazie, să-mi descarc și eu conștiința față de mata: acum vreo 2 luni mi s-a cerut muzica românească peste ocean și cum am la mine **lada cu manuscrise a Maestrului, știam că păstrează Oratoriul D-tale între manuscrisele sale.** Mi-am permis să dau o copie după el odată cu alte bucăți ale Maestrului, fiindcă mi se cerea ceva caracteristic românesc. Nu știu dacă am aprobarea D-tale, dar am făcut-o din dragoste pentru D-ta și pentru opera aceasta plină de farmec și de mistică românească! Sunt convins că va avea un răsunător succes. Dacă însă ești contra acțiunii mele – cam independentă, o recunosc – scrie-mi și o voi cere înapoi imediat.*

Din dragoste pentru muzica țării mele și pentru talentele vădite ce există și nu sunt cunoscute, mă ia avântul pe dinnainte și mai fac câte una boacănă cum, poate, am făcut cu Oratoriul D-tale. Dacă aș putea aș da tot ce produceți acolo, atât D-ta, cât și Jora, Andricu și ceilalți, căăștia pe aci prea sunt seci și lipsiți de inspirație.

Va veni și ziua aceea!

[.....]

---

¹ Corneliu Bedițeanu (1897- ?), licențiat în drept la București, a studiat Științele comerciale la Neuchâtel, Elveția. Cunoștea patru limbi. Expert financiar, a lucrat la diferite bănci din București, a fost director al unei societăți de automobile, a lucrat în Ministerul Finanțelor, la Casa Fondului Național al Aviației. A fost un apropiat al lui Enescu, însoțindu-l în calitate de secretar la New York și Buenos Aires. S-a stabilit un timp în Elveția, ocupându-se de „interesele materiale” ale Maestrului. S-a ocupat de vânzarea viorilor maestrului.

Referitor la conținutul scrisorii lui Bedițeanu, deducem că persoana „de peste ocean” care s-a interesat de oratoriile lui Paul Constantinescu era dirijorul și compozitorul Remus Tzincoca¹, a cărui scrisoare stă mărturie în acest sens:

Montreal-Outremont, 21 mai 1959

Cher collègue,

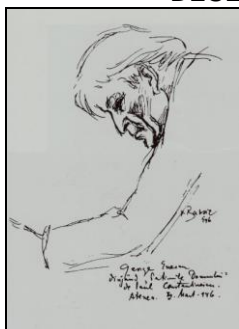
*Au cours de l'année prochaine j'espère avoir la possibilité de diriger votre oratorio **Patimile și Învierea Domnului**, dont le grand Enesco ma parlé en des termes superlatifs.*

Puis-je avoir quelques éclaircissements de votre part en ce qui concerne l'œuvre, les solistes, les chœurs et l'orchestration? Pourriez-vous me faire parvenir la partition et le matériel? Votre concours faciliterait ma tâche, comme toujours en pareilles circonstances.

Dans l'attente de votre réponse, je vous prie de croire, cher collègue, à ma sincère admiration et à mon entier dévouement.

Remus Tzincoca

**ENESCU DIRIJÂND ORATORIUL „PATIMILE
DOMNULUI” de PAUL CONSTANTINESCU, la 3 martie .
DESENE DE V. BABOE**

¹ Remus Tzincoca (septembrie 1915 – ianuarie 2012), dirijor, compozitor, profesor. A studiat la Iași cu Antonin Ciolan, Alexandru Zirra, Constantin Georgescu. S-a specializat la Paris, unde l-a remarcat George Enescu. A fondat mai multe ansambluri simfonice și a dirijat cele mai importante orchestre din Europa și din lume. S-a naturalizat în 1965 în Canada. Invitat adesea în România, a dirijat în 1984 la București, în prima audiție mondială *Cantata profana* de Bartók, în versiunea ei originală în limba română reconstituită de dirijor și soția sa, pianista Anisia Campos.

În anul 1962, când Enescu trecuse în lumea celor dreți iar Paul Constantinescu se pregătea să-l urmeze, cu prilejul celei de-a XV-a Aniversări a Republicii, în Italia, avea loc un concert radiodifuzat cu lucrări ale celor doi mari reprezentanți ai muzicii românești.

SETTIMANA RADIO
30.10.1962

Nel XV anniversario della Repubblica rumena

Musiche di Enescu e Constantinescu

domenica: ore 22.15
programma nazionale

In occasione del quindicesimo anniversario della Repubblica Popolare Rumena, verrà trasmesso sul « Nazionale » un concerto con musiche di George Enescu e di Paul Constantinescu, due autori mai noti e apprezzati anche in Italia. Il primo dei quali, come tutti sanno, addirittura fondamentale nella storia della musica rumena contemporanea. Compositore, violinista e direttore d'orchestra assai famoso.

Enescu — nato nel 1861 e scomparso a Parigi nel 1955 — ha conquistato ogni nome internazionale con le sue opere che traggono consistentemente ispirazione dal ricco folclore rumeno (fra le più note, citiamo la *República rumena*, la *Sinfonia in mi bemolle op. 12*, la *seconda Sonata per viola e pianoforte op. 8*, la *terza Sonata per viola e pianoforte op. 25* e l'*Oedipe* nel '38).

Il 6 settembre 1962, l'Italia ha voluto onorare il musicista, iniziando un busto alla sua memoria nell'Accademia musicale chigiana, a Siena, dove Enescu fu professore di violino dal '50 al '54.

Paul Constantinescu, nato a Ploesti nel 1909 è professore al Conservatorio di Bucarest ed è considerato fra i migliori musicisti rumeni viventi. La sua ricca opera creativa abbraccia tutti i generi: *Lieder* su poesie di grandi poeti rumeni, musica corale, da camera, sinfonica, le opere teatrali (*Una notte tempestiva*, *Papa Lazaro Rusulim*, e infine, il *Balletto Nozze nel Carpat*).

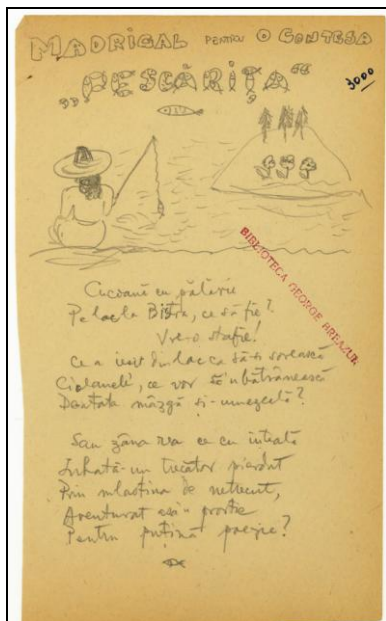
Il compositore George Enescu (1861-1955)

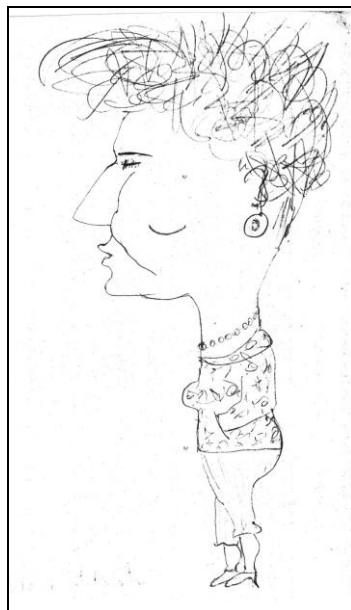
Paul Constantinescu (Ploesti, 1909)

PAUL CONSTANTINESCU - CONSTANTIN SILVESTRI

Între Paul Constantinescu și Constantin Silvestri, apropiați ca vârstă, discipoli ai aceluiași dascăli bucureșteni, s-au înfiripat relații de strânsă prietenie. Acest lucru este demonstrat și de corespondența lui Paul Constantinescu, care abundă de informații privind activitatea prietenului său Costi și a primei lui soții, Viorica pe care hâtrul Paul a caricaturizat-o în crochiurile sale savuroase.

Poezie dedicată de Paul
Constantinescu
Vioricăi Silvestri

Portretul caricatură al Vioricăi
Silvestri
de Paul Constantinescu

Totuși biograful englez al lui Silvestri, John Gritten nota faptul că într-o discuție purtată cu Anatol Vieru a dedus că *deși relațiile lui Silvestri cu Jora și Paul Constantinescu erau excelente, gustul său nu coincidea cu cel al generației sale, iar ei îl considerau excentric.*¹

Preocupările muzicale comune ale celor doi prieteni atât de apropiați ca valoare profesională și totuși atât de diferiți ca personalități s-au intersectat adesea, în sensul că Silvestri în postura sa de dirijor și pianist excepțional înzestrat, abordând lucrările lui Paul Constantinescu le-a pus în lumină adevărata valoare.

Inceputul l-a constituit Concertul din **15 noiembrie 1935** de la **Sala Dalles**, în cadrul căruia, sub egida Asociației pentru Muzica Nouă fondată de Jora, Silvestri, în calitate de pianist, interpreta alături de Isidor Koganoff, **Sonatina pentru vioară și pian** (terminată la

¹ Apud Virgil Mihaiu, *Constantin Silvestri, o monografie britanică*, în „România literară, nr.8/ 2009

Ploiești, la 15 mai 1929) de Paul Constantinescu. După cum am mai afirmat, Silvestri va mai cânta această lucrare, în 1938, alături de George Enescu, într-un recital al acestuia, la Ateneu, incluzând lucrări de Bach, Beethoven și Mozart.

Doi ani mai târziu, tot în Sala Dalles, la **7 februarie 1940** este prezentată în primă audiție o lucrare de aproximativ 12 minute, ***Variațiuni libere asupra unei melodii bizantine din secolul XIII (temă culeasă de I. D. Petrescu) - varianta pentru violoncel și pian***, terminată de compozitor la 5 IX 1939, în care este prelucrată tema *Cântării din Săptămâna Patimilor, De trei ori tăgăduindu-Te Petru*. Interpreții sunt Theodor Lupu (v-cel), Constantin Silvestri (pian). În anii 40, Silvestri debuta ca dirijor la Orchestra Simfonică Radio, fiind și corepetitor la Operă.

Stagiunea 1942-43 când Opera Română e nevoită să-și desfășoare activitatea în localul *Teatrului Regina Maria*, reia, fără prea mare strălucire spectacolul de balet ***Nuntă în Carpați*** care îi adusese lui Paul Constantinescu în anul 1938 Premiul I „George Enescu”. Prima reprezentație avusese loc la 5 mai 1939 la Opera Română, într-un spectacol compus din trei momente: *Invitație la vals* de C. M. von Weber dirijat de Constantin Silvestri, *Gianni Schichi* de G. Puccini dirijat de Ionel Perlea și *Nunta în Fundul Moldovei* de Paul Constantinescu, dirijat de George Georgescu.

De data aceasta, în condițiile date, cronicile subliniază efortul dirijorului Constantin Silvestri de a salva situația:

Ce păcat că acest spectacol a trebuit să se acomodeze cu localul Teatrului Regina Maria așa de neîncăpător și de nepotrivit pentru operă și mai ales pentru balet. Atât volumul orchestrei cât și mișcarea pe scenă s-au resimțit de lipsa de spațiu. Tot ce se putea face în asemenea condiții s-a făcut sub conducerea muzicală a d-lui C. Silvestri¹.

În revista „Rampa” din 11 oct 1942 părerile sunt și mai deprimante: *La prima ridicare a cortinei, ni s-a înfățișat baletul O nuntă în Carpați. De data aceasta ingenioasa înscenare coregrafică în care d-na Capsali pusese atâta spirit și fantezie odinioară, a fost o amară decepție. Cred chiar că și pentru autor, d. Paul Constantinescu era de față. Protagonistele dansului lipseau fiind înlocuite prin diverse surrogate. Nu se mai respecta nici ideea conducătoare a dansului și nici ritmul: nici de către dansatori dar nici de către orchestră, care cânta un fel de Alleluia, într-un tempo de înmormântare.*

---

¹ Tomescu, Vasile, *Paul Constantinescu*, Ed. Muzicală a UC din RSR, București 1967, p. 223-224

Totuși Fonoteca de aur a Radiodifuziunii Române păstrează o înregistrare Electrecord din anii 50 cu o durată de 27:30 a acestei lucrări, în interpretarea Orchestrei Naționale Radio cu Constantin Silvestri la pupitru.

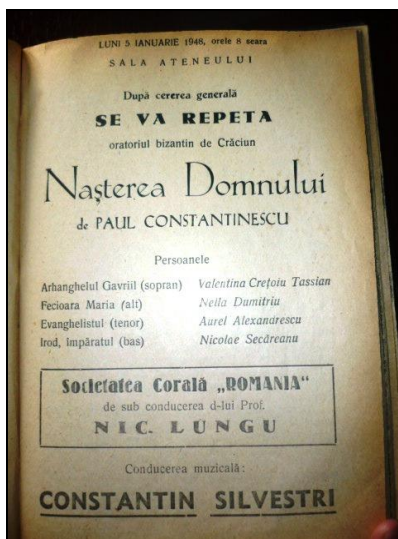
Urmează alte două puncte de intersecție importante a celor două traiectorii profesionale: **Oratoriul Patimile Domnului** dirijat de Silvestri la cea de-a doua și a treia reprezentație din **anul 1946**. Reamintim aici privirea comparativă a celor două viziuni dirijorale realizată de Virgil Gheorghiu în revista „Lumea” din 28 aprilie.

Oratoriul Bizantin de Crăciun „Nașterea Domnului” cuprinzând părțile: *I. Buna Vestire; II. Nașterea; III. Magii*, a fost reprezentat în primă audiție la **21 dec. 1947 și 5 ianuarie 1948**. Soliști: Valentina Crețoiu, Nella Dimitriu, Aurel Alexandrescu, Nicolae Secăreanu, Corul „România” condus de N. Lungu. Orch Filarmonicii. Dirijor era Constantin Silvestri, care între timp devenise directorul Filarmonicii¹.

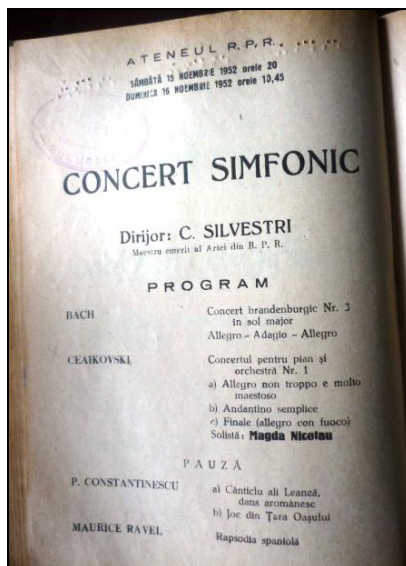

Succesul repurtat de reprezentație a necesitat repetarea spectacolului la 5 ianuarie 1948. Iată dovada, un program de sală al Filarmonicii care anunța reluarea spectacolului:

¹ Cosma, Viorel, *Filarmonica „George Enescu” din București (1868-1968)*, București, 1968, Intreprinderea Poligrafică Timișoara. Pagina 204.

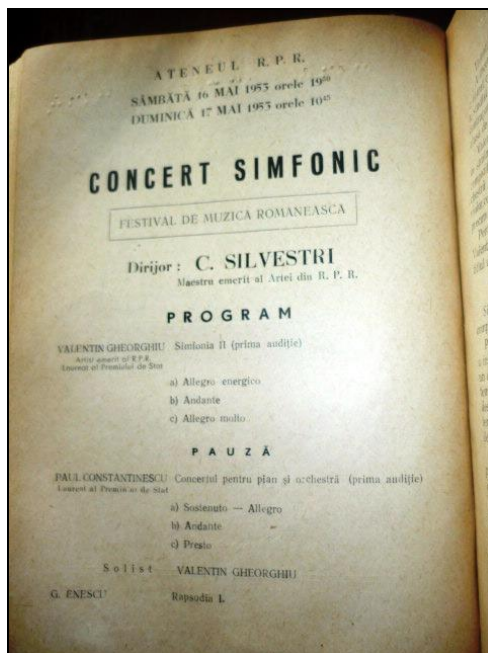
Cânticlu ali Leancă și ***Joc din Oaș***, lucrare scrisă în anul 1949 este prezentată în ziua de **15/16 noiembrie 1952** la Ateneul Român tot sub bagheta fermecată a lui Constantin Silvestri.

În anii care au urmat Constantin Silvestri abordează în permanență lucrările prietenului său Paul. Astfel la **10/11 Ianuarie 1953** au fost prezentate la Ateneu în primă audiție sub bagheta lui Constantin Silvestri **4 Fabule** în orchestrația lui Paul Constantinescu. Despre manuscrisul acestei orchestrații, trebuie să precizăm faptul că s-a pierdut. În Biblioteca Societății Române de Radio există o altă orchestrație, semnată de Mihai Moldovan. Până în prezent manuscrisul constantinescian nu a fost dat la iveală.

La **15/16 mai 1953** Valentin Gheorghiu interpreta în primă audiție, alături de Orchestra Filarmonică, **Concertul pentru pian și orchestră** compus în cursul anului 1952. Dirijorul era tot Constantin Silvestri. Long Play-ul ECD 46-1958 (ECE 0914) realizat de Electrecord în colaborare cu Pathé Marconi imortalizează o versiune a solistului în tandem cu Silvestri și cu Orchestra Radiodifuziunii Franceze.

Dealtfel, Silvestri a luptat permanent în străinătate pentru promovarea lucrărilor compozitorilor români. Reproducem mai jos o scrisoare a dirijorului, către Paul Constantinescu, din care se desprinde ideea că și în Marea Britanie, *Concertul pentru pian*, interpretat de Sylvie Mercier, a avut un răsunător succes.

Bournemouth, 15.VIII.63.

Dragă Paul,

Sunt foarte mișcat de rândurile ce mi-ai scris. Văd că ești de peste o lună în Elveția, și cețuri pesimiste încă te covârșesc. Nu-mi spui de ce e vorba cu „bolirea” ta; dar nu înțeleg de ce ai ajuns la 53 kg? Despre ce bolire, despre ce tratament, despre ce analize vrei să-mi spui?

Nu se poate ca în Elveția să nu găsești remediere. Nu pleca de acolo până nu pornești pe o cale absolut pozitivă. De ce atâta grabă să te întorci acasă?

Dacă „Noaptea furtunoasă” și Oratoriul (a fost tradus?, unde sunt partiturile?) navighează în vag... va veni ziua, desigur nu prea târziu, când vor aborda un teren solid.

Ca să-ți fac plăcere, măcar un pic, **Concertul tău de pian I**-am programat aci cu Sylvie Mercier... rezultatul: Sylvie – deși precipitat – a cântat excelent! Solista a fost glorificată, de presă și public, iar lucrarea ta a stârnit un viu interes în orchestră, publicul de asemeni a reacționat spontan, entusiast. Presa în Anglia e foarte împărțită. Majoritatea a fost „pentru” cerând chiar repetarea lui, minoritatea... bineînțeles contra. Nu uita că aici se trăiește în climatul Schönberg, Stockhausen. Eu (personal) sper că voi mai avea prilejul să-l repet. Păcat că nu am materialul altor lucrări de ale tale.

Am câteva partituri din dansurile tale, dar fără material de orchestră. Noi (orchestra) am adresat până acum 3 scrisori Uniunii Compozitorilor, bineînțeles fără nici un răspuns. Până unde poate să meargă imbecilitatea omenească? Indiferent dacă sunt un om care a fost împiedicat să se întoarcă în țara în care s-a născut, din cauza cretinismului locului respectiv.

Ce au de pierdut acești zevzeci, trimițând materialele cerute?

Doar sunt singurul care poate promova în străinătate muzica românească – în mod substanțial. Numai aici am executat în 2 ani 9 lucrări românești. Pe cine vor să pedepsească zăbăucii de acolo?

Luna trecută (iulie) am condus 4 spectacole de **Hovanscina** în versiunea Șostakovici (premieră vest-europeană) la Convent-Garden (Londra).

În stagiunea viitoare urmează aici VI, V, IX și XII de Șostakovici, premiera Simfoniei a VII de Ceaikovski + Kabalevski, Hacıaturian etc. etc.

Nu-ți mai vorbesc de Martinu, Kodaly, Bartók, Szimanowsky...

Peste câteva zile reîncep stagiunea aci! Am renunțat la concediu pentru a pregăti cele 33 de lucrări noi ce le voi dirija în noul saison <<Elgar, Walton, Saint-Saëns (III și II), Chaussou, Mahler VIII, II, Bruckner II, VIII, IX, Respighi, Boulez, Webern, Piston, Falla, Dallapiccola etc. etc.

Aștept vești încurajatoare din partea ta, urându-ți o mare doză de optimism, la care ai din plin dreptul.

Cu drag,
Costi

O noapte furtunoasă (Operă bufă în 2 acte), cu durata aproximativă de 45 de minute, terminată în 1934, refăcută în 1950 (26 oct. 1950) a fost imortalizată pe disc de vinil ECE 0276 sub bagheta lui CONSTANTIN SILVESTRI, înregistrarea datând din **1954**. Soliști: Barbu Dumitrescu, Silviu Gurău, Constantin Niculescu-Bassu, Nella

Dimitriu, Valentin Teodorian, Thea Rămurescu, Iolanda Mărculescu alături de Orchestra Simfonică Radio.

**Constantin Silvestri, Jean Rânzescu și Paul Constantinescu
împreună cu interpreții**

La **16 februarie 1956** Constantin Silvestri, în fruntea Orchestrei Radio, abordează în primă audiție **Concertul pentru orchestră de coarde**, lucrare scrisă inițial în anul 1948 sub titlul **Concert pentru cvartet de coarde** și refăcută de Paul Constantinescu în anul 1955.

La **1 noiembrie 1956, la Ateneu**, Silvestri dirijează *Balada Haiducească* pentru violoncel și orchestră de Paul Constantinescu în interpretarea lui Radu Aldulescu. Concertul mai prevedea *Trei nocturne* de Cl. Debussy, scena finală din opera *Amurgul zeilor* de R. Wagner și *Poemul extazului* de A. Skriabin.

Simfonia scrisă de Paul Constantinescu în anul 1944 a fost refăcută, mai ales în privința orchestrației, în anul 1956 (28 martie). În noua sa formă, având părțile *Adagio*, *Adagio*, *Allegro vivo poco sostenuto*, *Andante sostenuto*, a fost prezentată la **25 aprilie 1957**, la Atenul Român de către Orchestra Radio tot sub bagheta lui Constantin Silvestri.

După ce conduce în anul 1958 primele șase reprezentații integrale ale operei **Oedip** de George Enescu, anularea înregistrării operei și alte adversități ale acelei perioade îl fac pe Silvestri să aleagă libertatea departe de țara și prietenii săi. A lăsat în urma lui înregistrări magistrale provocând păreri de rău în rândul prietenilor dar și al autorităților care n-au reușit să-l convingă să se întoarcă.

*Lucrare realizată pentru Simpozionul Internațional Constantin
Silvestri – Paul Constantinescu (în cadrul SIMN)*